

УДК 631.11:631.164:23

ВПЛИВ ІНВЕСТИЦІЙ НА РОЗВИТОК ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Я. Янишин, к. е. н., в. о. професора,

М. Сторонський, ст. викладач,

І. Лаврів, асистент

Львівський національний аграрний університет

© Я. Янишин, М. Сторонський, І. Лаврів, 2017

Янишин Я., Сторонський М., Лаврів І. Вплив інвестицій на розвиток експортного потенціалу аграрних підприємств

Проведено аналіз теоретичних підходів до визначення чинників впливу на експортний потенціал підприємства, що дало змогу виокремити декілька напрямів їх класифікації. Результати дослідження допомогли визначити вагомий вплив інвестиційної діяльності на експортний потенціал аграрних підприємств. На основі аналізу цього чинника було окреслено особливості розвитку експортних можливостей в контексті євроінтеграційних процесів. Обґрунтовано перспективи розвитку експортного потенціалу вітчизняних сільськогосподарських підприємств під впливом іноземного інвестування, які полягають у можливості поступового підвищення рівня ефективності його реалізації через перерозподіл обсягів експорту між основними імпортерами; визначено напрями активізації процесу підвищення ефективності використання експортного потенціалу базових галузей сільського господарства через створення позитивного іміджу аграрних підприємств, підвищення конкурентоспроможності продукції. Розроблено рекомендації щодо напрямів вдосконалення регуляторної політики для формування нормативно-правового забезпечення розвитку експортного потенціалу в контексті євроінтеграції (селективна підтримка структурних змін у формах, що виключають можливість застосування протекціоністських інструментів торговельними партнерами; створення системи забезпечення зовнішньоторговельною інформацією; експертно-консультативний супровід експортних операцій). Практичне значення одержаних результатів полягає у формуванні єдиної класифікації й обґрунтуванні чинників впливу на експортний потенціал сільськогосподарських підприємств; положення та висновки дослідження можуть бути використані в процесі подальшого вдосконалення механізму зовнішньоторговельної політики України, зокрема у вдосконаленні її нормативно-правової бази.

Ключові слова: експортний потенціал, сільське господарство, аграрний сектор, диверсифікація, приватні інвестиції, іноземні інвестиції, державна підтримка.

Yanyshyn Ya., Storonsky M., Lavriv I. The impact of investment on development of export potential of agricultural enterprises

In the article the current state of the commodity structure of foreign trade was analyzed. Key aspects of the investment policy issues were discussed. The main factors influencing the export potential of agricultural enterprises were identified. Example international experience out of the economic crisis was given. The components of the mechanism of export potential were identified. Ways of improving the investment climate has been proposed. The recommendations for areas of improvement of regulatory policy at forming legal support of the export potential in the context of European integration (selective support structural change in ways that exclude the possibility of using protectionist instruments trading partners, creating a system of foreign trade information, expert consultative support for exports). The practical significance of the results is the formation of a unified classification and substantiate the factors influencing the export potential of agricultural enterprises; its position and findings can be used in further improving the mechanism of foreign policy of Ukraine, in particular, in improving its legal framework.

Key words: export potential, agriculture, agribusiness, diversification, private investment, foreign investment, government support.

Янишин Я., Сторонский М., Лаврив И. Влияние инвестиций на развитие экспортного потенциала аграрных предприятий

Проведен анализ теоретических подходов к определению факторов влияния на экспортный потенциал предприятия, что позволило выделить несколько направлений их классификации. Результаты исследова-

ня допомогли визначити суттєвий вплив інвестиційної діяльності на експортний потенціал аграрних підприємств. На основі аналізу даного фактора визначено особливості розвитку експортних можливостей в контексті євроінтеграційних процесів. Обґрунтовані перспективи розвитку експортного потенціалу вітчизняних сільськогосподарських підприємств під впливом іноземного інвестування, які включаються в можливості поступового підвищення рівня ефективності його реалізації шляхом перерозподілу обсягів експорту між основними імпортерами; визначені напрями активізації процесу підвищення ефективності використання експортного потенціалу базових галузей сільського господарства шляхом створення позитивного іміджу аграрних підприємств, підвищення конкурентоспособності продукції. Розроблені рекомендації по напрямках удосконалення регуляторної політики при формуванні нормативно-правового забезпечення розвитку експортного потенціалу в контексті євроінтеграції (селективна підтримка структурних змін у формах, виключаючих можливість застосування протекціоністських інструментів торговельними партнерами, створення системи забезпечення зовнішньоторгової інформації; експертно-консультативне супроводження експортних операцій). Практичне значення отриманих результатів полягає в формуванні єдиної класифікації та обґрунтуванні факторів впливу на експортний потенціал сільськогосподарських підприємств; висновки та висновки дослідження можуть бути використані в процесі подальшого удосконалення механізму зовнішньоторгової політики України, зокрема в удосконаленні її нормативно-правової бази.

Ключові слова: експортний потенціал, сільське господарство, аграрний сектор, диверсифікація, приватні інвестиції, іноземні інвестиції, державна підтримка.

Постановка проблеми. Проблема нарощування обсягів виробництва та розвитку експортного потенціалу аграрних підприємств є складною і багатовекторною. На зовнішній ринок, як правило, виходить те підприємство, яке має достатній рівень ресурсів – фінансових, сировинних, комунікаційно-інформаційних, техніко-технологічних і трудових. Обсяг та якість цих ресурсів залежить від наявності у підприємства фінансових можливостей для розвитку. Зокрема, за результатами досліджень, конкурентоспроможними є ті підприємства, які мають у статутному фонді частину іноземного капіталу або залучені іноземні інвестиції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи здійснення зовнішньоекономічної діяльності в контексті експортної та інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств висвітлено в праці Л. Абалкіна [1]. Питання розвитку та оптимізації експортного потенціалу та удосконалення аграрного менеджменту у контексті пріоритетів національної аграрної політики й продовольчої безпеки розкрито в наукових працях відомих учених-економістів Б. Данилишина [3], Г. Коваль [6], Н. Кухарської [7], А. Пимоненко [9], М. Сайкевича [11]. Предметом дослідження в цих публікаціях виступають безпосередньо обсяги експорту та умови їх нарощування. У розгляді експортного потенціалу наголошено на спроможності підприємства виробити продукцію, конкурентну з аналогами на закордонних ринках.

Серед основних завдань у більшості праць щодо експортного потенціалу зазначається пошук резервів для збільшення обсягів експорту сільськогосподарської продукції. При цьому питання впливу інвестицій на розвиток експорту сільськогосподарської продукції та на економічне становище безпосередніх її виробників залишається недостатньо вивченим.

Постановка завдання. Ми ставили завдання з'ясувати загальний стан експортного потенціалу аграрних підприємств та впливу інвестицій на їх розвиток.

Методика дослідження та матеріали. У ході обґрунтування теоретичних основ дослідження використано методи абстрагування, порівняння, аналізу та синтезу, формалізації, моделювання та ін. Також застосовано економіко-статистичний метод – для встановлення тенденцій зміни окремих показників зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств, графічний метод та метод таблиць – для наочного оформлення результатів дослідження.

Виклад основного матеріалу. Практика показує, що серед суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, які здійснюють експорт сільськогосподарської продукції, лише незначну частину складають сільськогосподарські підприємства – безпосередні її виробники.

Сільськогосподарські підприємства перебувають на першому, найнижчому етапі технологічного ланцюжка, який завершу-

ється експортом сільськогосподарської продукції. Для них організація та забезпечення зовнішньоекономічних (експортних) операцій виявляються складними завданнями, виконання яких передбачає вихід за межі матеріально-ресурсної, фінансової чи маркетингової складових економічного потенціалу суб'єкта господарювання. Зокрема, функція організації експортної операції може виконуватися за межами господарств [10].

Організація та здійснення експортних операцій зі сільськогосподарською продукцією стають можливими за умови участі значної кількості господарюючих суб'єктів, спеціалізованих на різних видах діяльності. Кінцевий експорт відображає результати зусиль не тільки сільськогосподарських виробників, а й переробних підприємств та інших допоміжних виробництв. Додатково необхідно зауважити, що заходи стимулювання експорту, такі, як повернення ПДВ експортерам, зумовлюють залучення до складу суб'єктів експорту також і держави. Експортні субсидії перетворюють на ефективну операцію з експорту продукції, собівартість якої дещо вища за ціну на міжнародному ринку.

Безсумнівно, що подальший ефективний розвиток підприємств аграрного сектору і нарощування його експортного потенціалу пов'язані з підвищенням частки експорту сільськогосподарської продукції з високою доданою вартістю. Сучасний український експорт характеризується значною питомою вагою продукції сировинної спрямованості та низьким рівнем доданої вартості, що призводить до виснаження ресурсної бази країни та підвищує ступінь чутливості її економіки до дії різних екзогенних чинників, а також зміни цінової кон'юнктури [7, с. 57–58].

Розмаїття чинників, що впливають на експортний потенціал аграрних підприємств України, може бути класифіковане різними способами. Наприклад, за способом впливу чинники можна розділити на чинники прямого і непрямого впливу. Чинники, котрі негайно впливають на операції підприємства, належать до середовища прямого впливу. Чинники середовища непрямого впливу зазвичай не впливають негайно на операції аграрного підприємства, але враховувати їх необхідно в управлінських рішеннях. Середовище непрямого впливу складніше за середовище прямого впливу. До чинників прямого впливу відносять: вплив конкурентів і

споживачів, правове забезпечення, інфляцію, інформаційне забезпечення і таке інше. У сукупності чинників непрямого впливу відзначимо такі, як політична стабільність, стан економіки, науково-технічний прогрес, світовий ринок, соціально-культурні чинники [1, с. 634].

Міжнародний досвід демонструє, що країни з перехідними економіками не можуть вийти з економічної кризи без залучення та ефективного використання іноземних інвестицій, оскільки останні, нагромаджуючи підприємницький, державний та змішаний капітал, допомагають формувати національні інвестиційні ринки, а також виступають імпульсом для утворення внутрішніх ринків товарів та послуг.

Упродовж останніх років нарощуються обсяги вітчизняних та іноземних інвестицій у сільське господарство, проте частка інвестицій в цю галузь у загальному обсязі іноземних інвестицій залишається незначною. Основним джерелом прямих іноземних інвестицій в український аграрний сектор виступають країни Європи. Також щорічно збільшується обсяг інвестицій з Китаю та країн Перської затоки. Незважаючи на те, що Україна піднімається в рейтингу сприятливих умов щодо ведення бізнесу, залишаються невикористані можливості подальшого вдосконалення на деяких напрямках, зокрема у сфері державного регулювання.

Інвесторів приваблює колосальний потенціал сільського господарства країни, але вони все ще зіштовхуються зі значними перешкодами в процесі інвестування, на додаток до спаду економіки і напруги в політиці, що тривають.

Україна має відкритий та прозорий правовий режим іноземного інвестування, що за багатьма параметрами відповідає міжнародним нормам. На сьогодні аграрний сектор економіки країни є провідною галуззю як за рівнем інвестицій, так і за рівнем капіталізації. Це відображено і у статистичних показниках. Зокрема, за офіційними даними Державної служби статистики України, за підсумками 2016 р. сума капітальних інвестицій у вітчизняний аграрний сектор склала 45 млрд гривень. Цей результат на 14,8 млрд грн перевищив показник відповідного періоду 2015 р. і на 26,2 млрд грн – 2014 року (див. рис.). Великі іноземні транснаціональні компанії, такі як Bunge і Cargill та ін., незважаючи на

всі економічні труднощі, вкладають значні кошти у сферу вітчизняного сільського господарства. Насамперед їх цікавить розвиток

сфери інфраструктури, адже без її поліпшення підвищення обсягів виробництва, а отже, збільшення експорту неможливе [4].

Рис. Залучені капітальні інвестиції в аграрний сектор за 2014–2016 роки, млрд грн.

*Джерело: за даними Державної служби статистики України [4].

У сільському господарстві функціонують різні типи підприємств: корпоративні підприємства, фермерські господарства, індивідуальні господарства.

Як показує досвід низки європейських країн, успіх на шляху трансформації власної економіки був частково досягнутий завдяки діяльності малих і середніх підприємств, які приблизно забезпечують 50% ВВП, 50% експорту, а також 60% імпорту країни. На сучасному етапі у приватному секторі країн Європейського Союзу виробляють майже 70% вітчизняного валового продукту.

У країнах Європейського Союзу створені сприятливі умови для виробників у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності. Передусім це зумовлено роботою інституцій, аналітичних агентств, які оперативно надають інформацію, котру невеликі виробники можуть використовувати для стратегічного планування. Успішно функціонує система державної підтримки сільського господарства через систему дотацій [2, с. 38].

У нинішній досить важкий, з економічного погляду, час в Україні вже працює значна кількість іноземних інвесторів, а багато хто ще дуже зацікавлений вкладати в нашу країну гроші. Зокрема, це невеликі й середні підприємці з таких країн, як Чехія, Польща, Індія, ОАЕ.

Як зазначає у своїй праці [8, с. 57] професор С. Онисько, аграрним підприємствам не вистачає власних джерел фінансування капітальних вкладень, за таких умов єдиним джерелом їх компенсації повинні стати інве-

стиційні кредити банківських установ, що пройшли кризу ліквідності і мають у своєму розпорядженні відповідний показник капіталу.

Через відсутність державної підтримки та обмежений доступ до фінансування багато дрібних і середніх підприємців часто готові продати свій аграрний бізнес, незважаючи на популярність останнього, і очікують на те, що зможуть продати його іноземним інвесторам.

Найближчим часом доступ до кредитних ресурсів для вітчизняних сільськогосподарських виробників також буде обмежений, особливо зважаючи на фінансовий стан банківської системи в Україні в останні три роки. За різними оцінками, в Україні частка банківського кредитування займає менше 20% обігових коштів аграрного сектору, водночас у розвинутих країнах вона сягає 70%. Ставка за кредитами для сільського господарства на кінець лютого 2016 р. складала в межах 19,8%, що перевищує середню відсоткову ставку за кредитами в економіці (16,4%). Також треба розуміти, що здебільшого це кредити короткострокові для поточних операційних потреб діяльності агросектору (підготовка до посівної із закупівлею палива, добрив, насіння, садивного матеріалу, кормової бази тощо), а не довгострокові – на розвиток та придбання основних фондів [4].

У країнах ЄС діє єдина сільськогосподарська політика: загальний обсяг підтримки аграрного сектору у 2013–2014 рр. складав

майже 60 млрд євро щорічно, а це близько 525 євро/га, або 20% від обсягу валової продукції сільського господарства. Залежно від країни державна підтримка галузі коливається, зокрема, у Нідерландах та Бельгії – близько 500 євро/га, Польщі – 345 євро/га, а в Україні – в межах 10–20 євро/га (з урахуванням коштів, що залишалися в рамках дії спеціального режиму з ПДВ).

Диверсифікація і нарощування експорту української сільськогосподарської продукції є реальними до виконання завданнями. Достатньо перспективним є виробництво продукції з високою часткою доданої вартості. Згідно з результатами проведеного аналізу основними експортними продуктами є зернові та олійні культури, однак понад 200 українських підприємств у 2015–2016 рр. збільшили обсяги експорту до країн – членів ЄС

м'яса птиці та м'ясних продуктів, почали експортувати яйця, рибу, мед, пух, шкірсировину, корми для непродуктивних тварин, інші субпродукти тощо. Усе це доводить, що українські товаровиробники можуть бути не лише постачальниками сировини на світовий, зокрема й європейський, ринок, а й цілком можуть шукати свій шлях у виробництві готової продукції.

У товарній структурі українського експорту частка сільськогосподарської продукції та продукції харчової промисловості становила 42% у 2016 р. (див. табл.). Такий показник свідчить про високий ступінь залежності вітчизняної економіки від експорту цих товарних груп. Отже, з цього доходимо висновку, що галузь сільського господарства є перспективною з огляду на показники експортної діяльності.

Таблиця

Товарна структура зовнішньої торгівлі у 2016 році

Товар згідно з УКТЗЕД	Експорт			
	тис. дол. США	до 2015 р., %	до 2014 р., %	до загального обсягу, %
Усього	36362801,5	95,4	67,5	100,0
у тому числі				
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	775159,8	94,1	76,4	2,1
II. Продукти рослинного походження	8095287,4	101,6	92,7	22,3
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	3962985,6	120,1	103,7	10,9
IV. Готові харчові продукти	2450863,4	99,3	79,1	6,7
Разом I–IV група за УКТЗЕД	15284296,2	104,9	91,7	42,0

*Джерело: за даними Державної служби статистики України [4].

У XXI ст. сталий розвиток вітчизняної агросфери можна забезпечити лише за рахунок використання нових високопродуктивних і посухостійких сортів сільськогосподарських культур, застосування інноваційних технологій і сучасних технічних засобів, що вимагає залучення значних капітальних інвестицій в галузь [5].

За оцінками директора Міжнародного фонду Блейзера О. Устенка, Україні необхідні щорічні інвестиції в сумі 5 млрд дол. упродовж 10 років, щоб досягти європейського рівня розвитку аграрних підприємств. У плані першочергових заходів для поліпшення інвестиційного клімату він назвав подолання

корупції, створення правового середовища та ліквідацію адміністративних бар'єрів [11, с. 104–110].

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Державна підтримка і приватні інвестиції у сільське господарство є важливим чинником реалізації колосального потенціалу аграрного сектору в Україні та прискорення економічного зростання і розвитку.

Найбільша вада у сфері просування інвестицій – часті зміни інституційної структури, що має наслідок розмноження агенцій з нечітко визначеними та дублюючими функціями, а це численні нормативні акти й адмініст-

ративні процедури, які розтягують інвестиційний процес у часі, створюють сприятливе середовище для корупції.

Окрім того, державні підприємства все ще відіграють головну роль в агросекторі та отримують переваги через пільгові умови діяльності, що підриває приватне інвестування.

Ясність і передбачуваність законодавчої бази, простота та ефективність адміністративних процедур, на кшталт єдиного вікна, а також обмежена кількість процедур, рівні умови для різних типів інвесторів (принцип відмови від дискримінації та нейтралітет у сфері конкуренції) і відкритість іноземним інвестиціям – це важливі складові привабли-

вого інвестиційного середовища усіх сфер народного господарства.

Інвестиції є важливою умовою забезпечення ефективного сталого розвитку аграрної сфери як окремого регіону чи їх групи, так і країни загалом, підвищення рівня якості життя сільського населення і його зайнятості, оновлення технічної і матеріально-технологічної бази в сільськогосподарському виробництві, а також зростання конкурентоспроможності продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Перспективою подальших наукових досліджень є дослідження інституційного базису інвестиційного та експортного потенціалу аграрних підприємств.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Абалкин Л. И. Национальная экономика / Л. И. Абалкин, М. А. Атрамова, А. И. Алексеев. – М. : Экономист, 2007. – 864 с.
2. Гринишин Г. Конкурентна стратегія підвищення зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПК / Г. Гринишин, Л. Балаш, О. Лисюк // *Аграрна економіка*. – 2015. – Т. 8, № 3–4. – С. 37–43.
3. Данилишин Б. Нова державна підтримка агропромислового комплексу – шлях в нікуди [Електронний ресурс] / Б. Данилишин. – Режим доступу : https://ukr.lb.ua/economics/2016/04/07/332278_nova_derzhavna_pidtrimka.html.
4. Зовнішньоекономічна діяльність : дані Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. Кернасюк Ю. Агроінвестиції у сталій розвиток [Електронний ресурс] / Ю. Кернасюк. – Режим доступу : <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichni-gektar/6269-agroinvestitsii-u-staluyi-rozvytok.html>.
6. Коваль Г. Прямі іноземні інвестиції в країнах із перехідною економікою / [Електронний ресурс] / Г. Коваль – Режим доступу : <https://ukrpolnauka.wordpress.com/2014/01/03/%D0%BF%D1%80%D1%8F%D0%BC%D1%96-%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BD%D1%96-%D1%96%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%86%D1%96%D1%97-%D0%B2-%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0%D1%85-%D1%96/>.
7. Кухарська Н. В. Експортно-імпортна політика України: роки незалежності / Н. В. Кухарська // *Регіональна економіка*. – 2005. – № 3. – С. 57–66.
8. Онисько С. М. Характеристика відтворюваного процесу формування основних засобів у сільському господарстві / С. М. Онисько, І. І. Грубінка // *Аграрна економіка*. – 2011. – Т. 4, № 1–4. – С. 53–57.
9. Пимоненко А. Інвестиції в агросектор: ключові особливості / А. Пимоненко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA009602.
10. Політика щодо інвестування і сільське господарство: Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.oecd.org/globalrelations/Agricultural_Investment_Policies_Ukraine_UKR.pdf.
11. Сайкевич М. І. Експортний потенціал сільськогосподарських підприємств / М. І. Сайкевич, О. Д. Сайкевич // *Іноваційна економіка*. – 2013. – № 3. – С. 104–110.
12. Чи витягне село українську економіку? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mk.mk.ua/rubric/articles/2014/10/24/17440/>.

